

BRONČANODOBNI LOKALITET ŠPILJA BEZDANJAČA - NOVI MATERIJAL I INTERPRETACIJA

UDK 930.32.52 (497.5) "6375/77"
Primljeno/Received: 1998.11.20.
Prihvaćeno/Accepted: 1998.12.15.

Mirna Malinar
HR-10430 Samobor, Hrvatska
Ivana Mažuranića III. odv. 4

Nakon arheoloških istraživanja izvršenih još 1965. godine u špilji Bezdanjači kod Vrhovina u Lici, speleolozi su pronašli nove keramičke, brončane i drvene nalaze, koji se ovom prilikom prvi puta objavljuju. Novo sagledavanje lokaliteta kao cjeline ukazuje na mogućnost da špilja nije služila samo kao brončanodobna nekropola, već da je u završnoj fazi korištena i kao nastamba.

Ključne riječi: špilja Bezdanjača, brončano doba, nekropola, keramika, mač s jezičcem, korice mača, srp, koplje

Grupa speleologa otkrila je 1960. godine u Lici kraj mjesta Vrhovine, na brdu Vatinovac špilju Bezdanjaču, zanimljiv arheološki lokalitet iz brončanog doba (Malinar, 1976). Njen značaj je osobit u tome što je ulaz u špilju prirodno skriven, a ulazak u nju otežan zbog vertikalnoga jamskog otvora, pa je gotovo sigurno da od pradavnih vremena nitko nije ulazio i remetio nalaze. Ljudske kosti, keramičke, brončane i drvene izrađevine nalažene su površinski, jer u gornjem dijelu špilje s arheološkim nalazima nije bilo vodenih tokova koji bi nanijeli zemlju i zatrpali ih. Speleolog Vlado Božić tada nalazi keramičke posude i predaje nekoliko uzoraka dr. Mirku Malezu. Dvije godine kasnije speleolozi pronalaze uz keramiku i brončane predmete, kao i drvene žlice, pa speleolog Hrvoje Malinar odmah po istraživanju obavještava o tome Vladimira Mirosavljevića i predaje mu brončanu sjekiru, koplje, nož, srp, ukrasnu iglu, šivaću iglu, gumb i keramičku perlu.

Potaknuti otkrićima speleologa špilju Bezdanjaču su najprije arheološki rekognoscirali 1964., a potom i sustavnije arheološki istražili 1965. godine Ružica Drechsler-Bižić i Mirko Malez. O rezultatima arheoloških

istraživanja pisali su Drechsler-Bižić (1971, 1979/80, 1983, 1984) i Čečuk & Drechsler-Bižić (1984). Osteološke nalaze objavili su Malez (1973, 1979/80) i Malez & Nikolić (1975), a o radiokarbonskim analizama pisali su Sliječević & Srdoč (1979/80).

Ulaz u špilju nalazi se južno od sela Zalužnica poviše Brakusove Drage u predjelu Stružnice. Na karti GOSPIĆ 2 (mj. 1 : 50.000) Vojnogeografskog instituta od 1981. godine određene su koordinate prema Gauss-Krügerovoj mreži i iznose: $x = 4966,280$ N, $y = 5529,880$ E¹. Nadmorska visina ulaza je 740 metara². Brdo na čijoj jugozapadnoj padini se nalazi ulaz špilje mještani okolnog kraja nazivaju Vatinovac, koje je na karti GOSPIĆ 1 od 1962. godine označeno kao bezimena kota 877. Isti vrh s kotom 877 na karti PLITVICE (mj. 1 : 75.000) u izdanju K.u.k. Militärgeographisches Institut od 1913. godine (zone 26, kol. XIII.) nosi ime Samograd³.

Gornji dio ulaza špilje je ljevkastog oblika, zatim prelazi u vertikalni jamski oblik da bi završio siparištem narušenog materijala. Cijeli ulazni dio ukupno je dubok 31 metar. U podnožju vertikalnog ulaza špilja se grana

¹ Na pomoći pri čitanju karata zahvaljujem svom ocu Hrvoju Malinaru.

² Prema Malezu (1979/80) nadmorska visina ulaza je na 772 m.

³ Prema usmenom priopćenju mještana na brijegu Vatinovac nalazila se utvrda (Drechsler-Bižić, 1979/80).

u dva smjera. Prema zapadu vodi kraći široki kanal, a prema jugoistoku proteže se znatno duži i morfološki kompliciraniji glavni kanal s brojnim odvojcima i etažama. Ukupna dužina svih istraženih kanala prema *Malinaru* (1976) iznosi 1176 m, a visinska razlika od ulaza do najniže točke u špilji je 200 m.

U jugoistočnom kraku špilje arheološki je zanimljivo samo početnih 190 metara. Nakon te točke nalazi se vertikalni skok od 11 metara niz koji se ljudi u brončanom dobu nisu spuštali. Cijeli donji dio špilje u tom je razdoblju bio ispunjen vodom, što se može zaključiti prema tipu sigastih tvorevina koje nastaju isključivo u vodenoj otopini⁴.

Špilja Bezdanjača jedan je od najvećih brončanodobnih lokaliteta u Lici s oko 200 skeleta⁵ i brojnim keramičkim i brončanim nalazima. Sačuvali su se čak i drveni artefakti od kojih su neki bili dijelovi drvene konstrukcije koja je možda služila za lakše silaženje niz vertikalni dio špilje, te drvenih platoa za radni prostor ili ležajeve.

Od građevinskih zahvata u glavnom kanalu špilje pronađeno je i nekoliko platforma podignutih od kamenog suhozida i ispunjenih sitnijim kamenjem, te su tako formirane ravne površine kao radni prostori ili ležajevi na inače izrazito nagnutom terenu. Na nekima se nalazilo ognjište i fragmenti keramike. Ostaci paprati i sijena ukazuju na ležajeve, ali niti na jednom od tih zaravnjenja nisu pronađeni ljudski skeleti. Posebno zanimljiv prostor je prvi desni odvojak glavnoga kanala na 110 m udaljenosti od jamskog ulaza. Odvojak se nakon uskog i niskog otvora proširuje u omanju dvoranu veličine 5 x 8 m, čije je dno prirodno ravno i prekriveno rahlom zemljom crljenicom. Na tlu su pronađeni ostaci paprati koji daju naslutiti da su i ovdje nekoć bili ležajevi.

Točan broj skeleta teško je odrediti jer su kosturi ležali direktno na tlu, nepokriveni zemljom, pa su uslijed tektonskih pomicanja kroz dulje vrijeme bili dislocirani.

Keramičke posude s bradavičastim ispupčenjima na truhu, zdjele s razgrnutim i koso zasječenim rubom, vertikalne drške s pojačanim rubovima, horizontalne i potkovičaste drške, te rubovi posuda ukrašeni utiskivanjem prsta analogni su materijalu s lokaliteta Varvara i Glasinac II b, što upućuje na BrC stupanj. Brončane izrađevine imaju paralele u najstarijoj fazi kulture polja sa žarama srednjeg Podunavlja i njenom regionalnom tipu sjeverne Bosne, kao i šalice s jednom ručkom što pripada BrD i HaA₁ stupnju kasnog brončanog doba (Drechsler-Bižić, 1979/80). Takvu dataciju potvrdila je i radiokarbonska analiza nekoliko primjeraka drveta iz špilje koja je rezultirala vremenskim rasponom od oko 1350. do 1100. godine prije Krista (Sliepčević & Srdoč, 1979/80).

Nakon završenih arheoloških istraživanja speleolozi nastavljaju s otkrivanjem novih još nepoznatih prostora. Pritom povremeno pronalaze arheološki materijal koji nije bio otkriven tijekom arheoloških istraživanja 1965. godine. Ovom prilikom prvi puta se objavljuje arheološki materijal pronađen u Bezdanjači nakon 1965. godine.

Keramika

T. II

S izuzetkom šalice broj 3, 4 i 8, sav keramički materijal pronađen je među blokovima kamenja ili djelomice zasigan uz sjeverni rub lijevog kraka istočnog kanala špilje. Šalice broj 3 i 4 pronađene su u trećoj dvorani, a šalice broj 8 pronađena je u najizbačenijem dijelu desnog kanala koji s južne strane zaobilazi treću dvoranu (vidi T. I).

Trbušasta posuda broj 1 sa slabo razgrnutim vratom i dvije široke trakaste ručke, tamnosive, mjestimice crvenkaste boje, dobro glačane površine i facetiranog oboda jedina je većih dimenzija.

visina 17,7 cm

promjer 18,5 cm

Fragmentirana smeđa posudica broj 2 tankih stijenki uglačane površine, s jednom trakastom ručkom, ukrašena je ispupčenjima i trima udubljenim paralelnim linijama koje su prekinute na mjestu gdje se nalazi ručka. Vrat i gornji dio ručke većim dijelom nedostaju.

visina 8,6 cm

promjer 13,3 cm

Zdjela tamnosive površine pod brojem 3 s razgrnutim vratom koji je oštro odvojen od trbuha i s jednom trakastom ručkom, cijela je prekrivena sigom.

visina 8,4 cm

promjer 11,5 cm

Šalice od broja 4 do broja 9 malih su dimenzija, koničnog oblika s jednom vertikalnom ručkom.

visina od 4,5 do 6,5 cm

promjer od 7 do 8,5 cm

T. III

Fragmenti zdjela, lonaca i šalice od broja 10 do broja 21 ukrašeni su bradavičastim ispupčenjima, polumjesečastim plastičnim ukrasima i paralelno urezanim linijama i kanelirama, ponekad složenima u trokute ili girlande.

⁴ Radiokarbonskom analizom koju je izvela prof. dr. Adica Sliepčević utvrđena je starost sigastih tvorevina od 3000 godina.

⁵ Na dnu vertikalnog ulaza pronađena su dva recentna ljudska kostura, vjerojatno iz razdoblja Drugoga svjetskog rata (*Malinar, 1974*).

Bronca

T. IV

1. U najizbačenijem dijelu desnog kanala koji s južne strane zaobilazi treću dvoranu, gdje je već pronađeno mnoštvo metalnog materijala (vidi T. I), pronađen je u jezercu ispunjenom vodom djelomice zasigani mač. Po tipu pripada mačevima s drškom u obliku jezičca što znači da je imao organske dijelove drška koji su se zakovicama pričvrstili na brončani jezičac. Organski se dijelovi nisu očuvali, ali su se sačuvale sve četiri zakovice na donjem dijelu drška dok jedna na gornjem dijelu nedostaje. Dvije zakovice su prekrivene pričvršćenim pucetom stožastog oblika koje je možda bilo sastavni dio korica mača. Po obliku mač pripada tipu mačeva sa jezičcem iz starije faze kulture polja sa žarama Ha A vremena. Drškom i dužinom sječiva mač je blizak tipovima Novigrad i Slavonski Brod prema A. Hardingu, dok je profilacija sječiva teško određiva s obzirom na visoki stupanj oštećenosti. Uz mač nađeni ostatak korica opletenih brončanom žicom vrlo je sličan maču iz Trilja, iz korita Cetine, datiranom u Ha B vrijeme (Harding 1995, str. 46-49, 58; T. 18, 20, 24). Sječivo je dosta kratko, lagano se širi u donjem dijelu, a po sredini je istaknuto rebro.

dužina mača 44,5 cm

promjer puceta 2,2 cm

2. Zajedno s mačem pronađeni su zasigani ostaci korica za mač. Najbolje je očuvan sam vrh korica na kojem je vidljivo da su bile rađene omatanjem brončane žice oko drvene obloge od koje su se sačuvale sitne trijeske i trunčice. Korice su završavale šupljom kuglicom izlivenom u bronci koja nije sasvim očuvana. Od gornjeg dijela korica sačuvano je samo nekoliko tankih brončanih ljusaka na kojima se vidi da su korice na tom dijelu bile ukrašene motivom riblje kosti.

dužina očuvanog vrha korica 8,5 cm

promjer kuglice 2,2 cm

3. Od najizbačenijeg dijela desnog kanala koji s južne strane zaobilazi treću dvoranu, prema jugozapadu se odvaja još jedan vrlo uzak kanal čiji je otvor promjera oko 60 cm (vidi T. I). Taj kanal nije bio otkriven za arheoloških istraživanja, već je pronađen u kasnijim speleološkim istraživanjima. Kanal se dosta strmo spušta i dug je oko 15 m. Na njegovom je kraju pronađen ljudski skelet, a nedaleko od njega, u pukotini u tlu brončana sjekira sa slabo izraženim zaliscima na sredini. (T. IV, 3)

dužina 19,6 cm

4. Na kraju desnog kanala na mjestu gdje se spaja s trećom dvoranom (vidi T. I) pronađena je manja

brončana sjekira sa slabo istaknutim zaliscima na sredini. Na prijelazu sječiva prema zaliscima, s gornje i donje strane, ukrašena je ugraviranim paralelnim linijama i križićima, a na bočnim stranama nanizanim crticama. (T. IV, 4)

dužina 16,9 cm

T. V

5. U najizbačenijem dijelu desnog kanala koji s južne strane obilazi treću dvoranu (vidi T. I) pronađen je oštećen brončani srp s drškom u obliku jezičca i oštećenim trnom. Držak je ukrašen s četiri paralelna rebra koja dijele držak od sječiva. Sječivo je ukrašeno s dva paralelna rebra koja prate rubno zadebljanje. (T. V, 5)

dužina 17,5 cm

6. U trećoj dvorani (vidi T. I) pronađen je oštećen brončani srp s drškom u obliku jezičca i oštećenim trnom. Držak je na rubovima ojačan plastičnim rebriima koja odvajaju držak od sječiva, a u sredini je rupa od zakovice. Lučno povijeno sječivo s vanjske strane ojačano je zadebljanim rebrom koje prate dva paralelna ukrasna rebra na sječivu. (T. V, 6)

dužina 20 cm

7. U lijevom kraku istočnog kanala (vidi T. I), ispod urušenih i zasiganih blokova pronađen je oštećen brončani srp. Držak u obliku jezičca ima dugoljastu rupu za zakovicu i završava oštećenim trnom. Prate ga dva istaknuta plastična rebra koja su ukrašena udubljenjima i dalje se nastavljaju na sječivo gdje je dodano i treće rebro. (T. V, 7)

dužina 17,5 cm

T. VI

8. Sve narukvice su pronađene uglavnom među urušenim blokovima u lijevom kraku istočnog kanala (vidi T. I). Ljevana brončana narukvica okruglog presjeka. (T. VI, 8)

promjer 7,5 cm

9. Spiralna narukvica od brončane žice okruglog presjeka, dosta uništena korozijom, sastoji se od tri namotaja. (T. VI, 9)

visina 1,3 cm

promjer 7,2 cm

10. Spiralna narukvica od brončane žice okruglog presjeka, sastoji se od šest namotaja. (T. VI, 10)

visina 1,5 cm

promjer 5,2 cm

11. Mala narukvica od brončane žice okruglog presjeka, otvorenih krajeva koji se malo preklapaju. (T. VI, 11)

promjer 4,9 cm

12. Dio narukvice od brončane žice okruglog presjeka. (T. VI, 12)

promjer oko 8 cm

13. Brončana narukvica romboidnog presjeka, suženih krajeva, ukrašena kratkim urezima. (T. VI, 13)

promjer 8,1 cm

14. Dio narukvice od brončane žice okruglog presjeka na kojoj su ostaci nanizanih cjevčica od spiralno namotanog tankog brončanog lima. (T. VI, 14)

promjer 8 cm

15. U najizbačenijem dijelu desnog kanala koji s južne strane obilazi treću dvoranu (vidi T. I) pronađena je narukvica uklopljena u konglomerat izmiješanih i zasiganih raznih dijelova ljudskih kostiju. Načinjena je od brončane žice okruglog presjeka, otvorenih krajeva koji su četvrtastog presjeka, a ukrašena je provučenom cjevčicom od namotanog brončanog lima. (T. VI, 15)

promjer 11 cm

T. VII

16. Gotovo sve igle pronađene su među blokovima kamenja u lijevom kraku istočnog kanala špilje (vidi T. I). Oštećena brončana igla s topuzastom glavicom, ukrašena nizom paralelno urezanih linija na proširenom dijelu vrata. (T. VII, 16)

dužina 8,8 cm

17. Brončana igla s pečatastom glavicom čiji je unutrašnji rub ukrašen kratkim kosim urezima. (T. VI, 17)

dužina 11,3 cm

18. U najizbačenijem dijelu desnog kanala koji obilazi treću dvoranu (vidi T. I) pronađena je potpuno zasigana igla s kuglastom glavicom. (T. VII, 18)

dužina 16,1 cm

19. U lijevom kraku istočnog kanala (vidi T. I) pronađena je dobro očuvana brončana igla s kuglastom glavicom koja je na prijelazu u vrat ukrašena s dvije paralelno urezane linije. (T. VII, 19)

dužina 13,1 cm

20. Velika brončana igla s pečatastom glavicom, profiliranom (T. VII, 20)

dužina 20,7 cm

21. Oštećena brončana igla kojoj nedostaje glavica. (T. VII, 21)

dužina 11,8 cm

T. VIII

22. Fragment velike brončane ukrasne ploče okruglog oblika s koncentričnim, plastičnim kružnicama i rebrasto ukrašenim rubom pronađen je u početnom dijelu treće dvorane (vidi T. I). Na poleđini je paralelno s rubom ploče postavljena petlja trokutastog presjeka s poprečnim produžecima. (T. VIII, 22)

širina 7 cm

23. U početnom dijelu desnog kraka istočnog kanala (vidi T. I), na tlu prekrivenom slojem paprati, pronađeno je brončano puče stožastog oblika s ušicom na unutarnjoj strani. (T. VIII, 23)

promjer 2,7 cm

24. U trećoj dvorani (vidi T. I) pronađeno je oštećeno brončano puče stožastog oblika s ušicom na unutarnjoj strani. (T. VIII, 24)

promjer 2,7 cm

25. U najizbačenijem dijelu desnog kanala koji s južne strane obilazi treću dvoranu (vidi T. I), zajedno s mačem i koricama, pronađeno je oštećeno brončano puče stožastog oblika s ušicom na unutarnjoj strani; površina ukrašena uz rub urezanom koncentričnom linijom. (T. VIII, 25)

promjer 2,3 cm

26. Zajedno s pucetom broj 25 pronađen je dio jako oštećenog brončanog puceta stožastog oblika. Ušica nije očuvana. (T. VIII, 26)

širina 1,7 cm

27. Zajedno s pucetom broj 23 pronađeno je dobro očuvano brončano puče kalotastog presjeka s ušicom na unutarnjoj strani. Površina je uz rub ukrašena s pet koncentrično urezanih linija. (T. VIII, 27)

promjer 3,8 cm

28. U najizbačenijem dijelu desnog kanala koji s južne strane zaobilazi treću dvoranu (vidi T. I) pronađen je privjesak ili aplikacija od lijevane bronce, reljefan s obje strane, prstenastog oblika s dva izdanka na donjoj strani. (T. VIII, 28)

dužina 2,5 cm

promjer "prstena" 1,8 cm

T. IX

29. U najizbačenijem dijelu desnog kanala koji s južne strane obilazi treću dvoranu (vidi T. I) pronađeno

je više karičica od brončanog lima savnutih krajeva, od kojih su neke bile međusobno bočno spojene. (T. IX, 29)

visina pojedine karičice oko 0,9 cm
dužina pojedine karičice oko 1,1 cm

30. U najizbačenijem dijelu desnog kanala koji s južne strane obilazi treću dvoranu (vidi T. I) pronađene su razasute brojne cjevčice od spiralno namotanog brončanog lima raznih veličina i stupnjeva očuvanosti. (T. IX, 30)

dužina od 1 do 5,5 cm
promjer od 0,3 do 0,6 cm

31. U trećoj dvorani (vidi T. I) pronađena su dva oksidirana grumena bronce neodređenog oblika. (T. IX, 31)

dužina prvog 3,6 cm
dužina drugog 2,5 cm

Ostali nalazi

T. X

1. U lijevom kraku istočnog kanala, te u kanalu kojim završava treća dvorana i nakon kojeg više nema arheoloških nalaza (vidi T. I), pronađene su razasute 34 probušene perlice od plave staklene paste, tri nešto veće perle, te dva probušena morska pužića (ogrc). (T. X, 1)

promjer manjih perla 0,6 - 0,8 cm
promjer većih perla 1,2 cm
dužina pužića 1,5 cm i 2,1 cm

2. U lijevom kraku istočnog kanala (vidi T. I) pronađena je i jedna veća probušena keramička perla nepravilno okruglog oblika. (T. X, 2)

visina 3,1 cm
promjer 3,5 cm

3. U trećoj dvorani (vidi T. I) pronađeno je malo sječivo od uglačanog kamena oštećene oštrice, trapezoidnog oblika. (T. X, 3)

dužina 3,3 cm
širina 2,8 cm

4. U trećoj dvorani (vidi T. I) pronađen je grumen crvenog okera. (T. X, 4)

dimenzije 2,5 x 2 cm

5. U početnom dijelu desnog kraka (vidi T. I) pronađen je komad pletenog užeta vezanog u veći čvor. (T. X, 5)

dimenzije 3 x 2,5 cm

T. XI

6. U početnom dijelu desnog kraka (vidi T. I) pronađen je komad prešanih i međusobno isprepletenih drvenih treščica koje su možda činile dno neke košare. (T. XI, 6)

dimenzije 5 x 5,5 cm

7. U desnom kraku koji s južne strane obilazi treću dvoranu (vidi T. I), na mjestu gdje su već za arheološkog istraživanja pronađene dvije drvene žlice, pronađeno je još nekoliko obrađenih dijelova drvenih žlica, a posebno je zanimljiv koljenasti završetak drška žlice. (T. XI, 7)

dužina komadića 2 - 4,5 cm
dužina drška 4,5 cm
dužina povinutog dijela drška 5,3 cm

T. XII

8. Malo poslije suženja između prve i druge dvorane, s južne strane odvaja se mali kanal dug oko dva metra (vidi T. I). U njemu je pronađeno više drvenih dijelova za koje se po godovima vidi da su izrađeni od većih komada drva i obrađeni tako da poprime pravilan kružni presjek. Najvjerojatnije su služili kao dršci za koplja. (T. XII, 8)

dužina od 12,5 do 31,5 cm
promjer od 2 do 2,5 cm

9. Uz južnu stranu druge dvorane na platoima od suhozida, na kojima je bilo ostataka paprati i sijena, pronađeni su dijelovi drvenih štapića, kao i u lijevom kraku istočnog kanala špilje (vidi T. I). Ti su štapići kalanjem izrađeni od većih komada crnogoričnog drveta i krajevi su im nagoreni. Služili su za rasvjetu kao luči. U radu Drechsler-Bižić (1979/80) za ove se nalaze izričito tvrdi da se ne radi o luči, već su interpretirani kao žrtveni štapići na koje se nabadala hrana, te su bili polagani u grobove na tijela umrlih. Pri tom nije dano objašnjenje čime se rasvjetljavao prostor u brončano doba ako ne lučima. Također ne možemo govoriti na tom mjestu o grobovima i tijelima jer su sve kosti dislocirane. (T. XII, 9)

dužina od 8,4 do 18 cm
promjer oko 1,5 cm

T. XIII

10. U malom kanalu koji se s južne strane odvaja pri kraju prve dvorane (vidi T. I) pronađen je i dio drvene grede. (T. XIII, 10)

dužina 22,3 cm
širina 11,7 cm
debljina 5,4 cm

11. Zajedno s drvenom gredom pod brojem 10, pronađen je i komad drva koji ima oblik daske. (T. XIII, 11)

dužina 35 cm

širina 5,7 cm

debljina 1,4 cm

T. XIV

12. Na južnoj strani druge dvorane gdje su od suhozida bili napravljeni platoi (vidi T. I), u blizini dvaju ognjišta pronađena je veća količina suharaka za potpalu i ugarci. Po godovima na presjeku dobro se vidi razlika između ovih neobrađenih suharaka i komada drva obrađenih u drške koplja i luči. (T. XIV, 12)

dužina od 5 do 29 cm

promjer od 1 do 4 cm

13. U trećoj dvorani (vidi T. I) pronađena su dva mala grumena okera neobičnog oblika, možda figuralno obrađena. (T. XIV, 13)

promjer 1,3 cm

Špilja Bezdanjača kontinuirano je služila stanovnicima Like - Protojapodima - kao nekropola gdje su se pokapali kroz razdoblje druge polovice srednjeg brončanog doba da bi na početku kasnog brončanog doba taj kontinuitet bio naglo prekinut. Najmlađi nalazi datiraju se u 12. stoljeće prije Krista, tj. u stupanj Ha_A, a to je nemirno razdoblje seoba i etničkih promjena kada je u savsko-dravskom međurječju grupa Zagreb, potaknuta prodorom iz kulturnog kruga Baiersdorf-Velaticke, smijenila i istisnula virovitičku grupu kulture polja sa žarama što se može povezati s tzv. prvim valom egejske seobe (Vinski-Gasparini, 1983).

Sukobi i nemiri tog razdoblja očiti su po velikom broju ostava koje govore ujedno o jačanju metalurgije u 12. stoljeću prije Krista. Intenzivan je utjecaj iz panonskog prostora, što je uvjetovalo pojavu niza novih proizvoda. Mnoga naselja mijenjaju položaj, pa su često bez kontinuiteta, a naseljavanje pojedinih teško pristupačnih i dubokih jama i špilja najbolje odražava nemire i nesigurnost toga doba.

Iako u do sada objavljenom materijalu o ovom lokalitetu (Drechsler-Bižić, 1979/80) stoji tvrdnja da je Bezdanjača bila isključivo nekropola, može se s velikom vjerojatnošću pretpostaviti da je tadašnjem stanovništvu dotadašnja nekropola služila kao sklonište, odnosno zbijeg. U tom smislu piše i Malez (1973), koji o Bezdanjači navodi: "Ta pećina sastoji se iz dva dijela,

od kojih je jedan kraći i u prethistoriji korišten za nastambu, a veći i dulji dio pećine služio je za nekropolu". Da su se u ta nemirna vremena špilje koristile za nastambe piše i Drechsler-Bižić (1987) navodeći Jozginu pećinu u relativno bliskom Trnovcu Ličkom koja se prema nalazima keramike datira u stupnjeve BrC i BrD, te je dijelom istovremena sa špiljom Bezdanjačom⁶.

O mogućoj nastambi u špilji Bezdanjači govore nam pokazatelji kao što su: pronađeno oružje koje se inače nije prilagalo u grobove u tom razdoblju kao i uskladištena veća količina hrane, sudeći po pitosima. Brojna gruba keramika za svakodnevnu uporabu također bi se mogla objasniti na taj način. Načinjeni ležajevi na sazidanim platoima, te nanosi sijena i paprati na kojima se nisu nalazili ljudski skeleti, daju naslutiti da su ih koristili živi ljudi.

Nedostatak novijih nalaza, tj. prestanak korištenja špilje nakon tog razdoblja mogao bi se objasniti time da se autohtona protoilirski grupa odselila na jug, a moglo bi se pretpostaviti i da su pripadnici neprijateljskih plemena otkrili sklonište i zarobili ili pobili stanovnike. Takvo objašnjenje sugeriraju brojni skeleti na kraju špilje koji su bez priloga i ispremiješani bez reda.

Kao još jedan pokazatelj može se navesti ljudski skelet nedaleko od kojega je u pukotini pronađena veća sjekira. Nalazio se u uskom i niskom kanalu malog otvora. Teško da je taj kanal mogao poslužiti kao grobnica, jer bi bilo izuzetno komplicirano unijeti truplo u prostor u kojem je kretanje moguće jedino puzanjem. Vjerojatnije je da se netko, nemajući drugog izlaza, s oružjem sakrio pred neprijateljem i zatim na istom mjestu umro od zadobivenih rana ili gladi.

Također je interesantna činjenica da je većina brončanih i sačuvanih keramičkih nalaza pronađena u zabačenijim kanalima špilje ili na teško dostupnim mjestima, dok je prema iskazima speleologa koji su prvi istraživali špilju, u lakše prohodnom glavnom kanalu s brojnim skeletima, bilo vrlo malo metalnih nalaza, i to manjih dimenzija, a keramika je nađena samo u fragmentima. To su potvrdila i kasnija arheološka istraživanja. Takvo stanje navodi na pomisao da je većina lakše dostupnih predmeta iznesena, odnosno opljačkana, možda još od neprijatelja pred kojima se autohtono stanovništvo sklonilo u špilju.

Radi nesretnih okolnosti uslijed kojih se špilja u Domovinskom ratu našla na crti razgraničenja, danas joj je pristup onemogućen zbog opasnosti od još neočišćenih minskih polja. Budući da je to brdovito i šumom prekriveno zemljište, mala je vjerojatnost da će se razminirati u skorijoj budućnosti, pa su novija istraživanja time odgođena do daljnjega. Objava materijala i nova interpretacija nalazišta sve je što se za sada moglo učiniti.

⁶ Ta mala špilja dobar je primjer zbjega, jer u normalnim okolnostima nije mogla predstavljati zadovoljavajuće stanište. Do šire prostorije koja je služila kao prebivalište vodi strm i uzak kanal dužine dvadesetak metara, pa je ulazanje i izlaženje nespretno. U glavnu prostoriju ne dopire danje svjetlo, što zahtijeva trajno održavanje vatre. Jozginu špilju koristili su mještani kao sklonište i za Domovinski rat.

POPIS LITERATURE

- Čečuk&Drechsler-Bižić 1984 B. Čečuk & R. Drechsler-Bižić, Pregled arheoloških istraživanja u spiljama na području SR Hrvatske, Zbornik 9. jugosl. Speleološkog kongresa u Karlovcu, Zagreb.
- Drechsler-Bižić 1971 R. Drechsler-Bižić, Predslavenske kulture u Lici, referat na simpoziju "Lika u NOR-u u socijalističkoj izgradnji", Plitvice.
- Drechsler-Bižić 1979/80 R. Drechsler-Bižić, Nekropola brončanog doba u pećini Bezdanjači kod Vrhovina, VAMZ 3, sv. XII-XIII.
- Drechsler-Bižić 1983 R. Drechsler-Bižić, Srednje brončano doba u Lici i Bosni, Japodska kulturna grupa, Praistorija jugosjavenjskih zemalja-bronzano doba, Sarajevo.
- Drechsler-Bižić 1984 R. Drechsler-Bižić, Brončano doba u pećinama Like, Zbornik 9. jugosl. speleološkog kongresa u Karlovcu, Zagreb.
- Drechsler-Bižić 1987 R. Drechsler-Bižić, Istraživanje "Jozgine pećine" u Trnovcu Ličkom, ARR 10, Zagreb.
- Harding 1995 A. Harding, Die Schwerter im ehemaligen Jugoslawien, PBF IV, 14, Stuttgart
- Malez 1973 M. Malez, Prvi ljudi na teritoriju Like, Lika u prošlosti i sadašnjosti, Zbornik 5, Karlovac.
- Malez 1979/80 M. Malez, Pećina Bezdanjača kod Vrhovina i njezina kvartarna fauna, VAMZ 3, sv. XII-XIII.
- Malez & Nikolić 1975 M. Malez & V. Nikolić, Patološka pojava na prehistorijskoj čovječjoj lubanji iz pećine Bezdanjače u Lici, Rad JAZU, knj. 371, Zagreb.
- Malinar 1976 H. Malinar, Bezdanjača pod Vatinovcem ili Horvatova špilja, Naše planine 2, Zagreb.
- Sliepčević & Srdoč 1979/80 A. Sliepčević & D. Srdoč, Određivanje starosti uzoraka drveta i sige iz špilje Bezdanjače, VAMZ 3, sv. XII-XIII.
- Vinski-Gasparini 1983. K. Vinski-Gasparini, Kultura polja sa žarama sa svojim grupama, Praistorija jugoslavenskih zemalja - bronzano doba, Sarajevo.

SUMMARY

THE BRONZE AGE SITE OF BEZDANJAČA CAVE: NEW MATERIAL AND INTERPRETATIONS

Key words: Bezdanjača Cave, Bronze Age, cemetery, pottery, bronze sword, sickle, spear

A group of speleologists discovered an interesting archaeological site from the Bronze Age in 1960, in the Lika region near Vrhovine at the hill of Vatinovac. This is the Bezdanjača Cave, one of the largest Bronze Age sites in Lika with around 200 human skeletons and numerous pottery, bronze, and even wooden artifacts. It is particularly important given that the entrance to the cave is naturally hidden and difficult, and it is almost certain that from the ancient past no one had entered and disturbed the finds. After archaeological excavations performed in 1965, speleologists continued to explore new areas of the cave, discovering new pottery, bronze, and wooden finds that are published for the first time here.

The entrance is located at a height of 740 meters above sea level. The upper part of the cave entrance is funnel shaped, changing to a vertical cave form, and ending in a scree of fallen material. The entire entrance section is 31 meters in depth. At the base of the vertical entrance, the cave branches in two directions (see Plate 1). A short and broad channel leads to the west, while a considerably longer and morphologically complicated main channel extends to the southeast, with numerous side branches and levels. The total length of all explored channels measures 1176 meters, but only the first 190 meters are interesting in archaeological terms. After this point, there is a vertical drop of 11 meters that Bronze Age people could not have managed, as the entire lower section of the cave would have been filled with water in that period.

The western channel contained remains of a wooden structure that perhaps had supported a plateau for a working area or beds, and six logs that could have been part of a structure serving for easier access down the vertical part of the cave.

Architectural remains in the longer channel included several platforms raised from dry-stone walling and filled with smaller stones, forming flat surfaces for working areas or beds on an otherwise quite angled slope. Hearths and pottery fragments were found on some. Remains of bracken and hay would indicate beds, but human skeletons were not found at any of these flat platforms. One particularly interesting area was the first branch to the right from the main channel, 110 meters distant from the cave entrance (see Plate 1). After a short and narrow opening, this branch widens into a small hall with a naturally flat floor, covered with loose red soil. Bracken remains were found on the ground, suggesting that beds were once located here.

The human bones, and pottery, bronze, and wooden artifacts were placed on the surface, and through time became dislocated due to tectonic movement. Most of the pottery material was found between blocks of stone or partly overgrown with stalagmite formations along the northern edge of the left branch of the eastern channel of the cave (see Plate 1). The bronze finds were found in more inaccessible parts of the cave, mainly in the right side branches of the main channel (see Plate 1). They included a sword with a tongue-shaped handle together with the remains of a sheath of wound bronze wire (Pl. IV:1), two axes with poorly emphasized curved ribs in the center (one decorated with incisions), sickles, arm bands,

decorative pins, a fragment of a large decorative plate, buttons, a pendant, and circlets and tubes of spirally twisted bronze wire. The most numerous wooden finds were pinewood splinters that were used as lamps. Other finds included beads of blue glass paste, pottery beads, a small stone chopper, lumps of red ocher, part of a woven rope, the remains of wooden spoons, and worked wooden parts that most probably served as handles for spears.

The characteristics of the pottery material, such as vessels with wart-like extrusions on the body, bowls with everted and obliquely cut rims, vertical handles with strengthened edges, horizontal and horseshoe-shaped handles, and vessel rims decorated with finger impressions, are analogous to material from the sites of Varvara and Glasinac II b, which would indicate the BrC phase. The bronze material has parallels in the earliest phase of the Urnfield Culture of the central Danube basin and its regional type in northern Bosnia, as so the cups with one handle, which belong to the BrD and HaA1 phases of the late Bronze Age. Such a date was confirmed by the radiocarbon analysis of several examples of wood from the cave, giving results in a chronological span from circa 1350 to 1100 BC.

Bezdanjača Cave continuously served the population of Lika — proto-Iapodians — as a cemetery, being used for burial throughout the second half of the middle Bronze Age, only to have that continuity sharply interrupted at the beginning of the late Bronze Age. The latest finds are dated to the 12th century BC, i.e. to the Ha A1 phase, and this was a turbulent period of migrations and ethnic change. The Zagreb Group in the area between the Sava and Drava Rivers, reacting to pressure from the Baierdorf-Velaticce cultural circle, subjugated and displaced the Virovitica Group of the Urnfield Culture, all of which can be related to the so-called first

wave of the Aegean migrations. It can be hypothesized that the population that used Bezdanjača Cave took shelter in their cemetery. This is shown by indicators like the discovery of weapons, which were otherwise not placed in graves in this period, and supplies of large quantities of food, judging by finds of *pithoi*. The amount of coarse pottery could also be explained in this manner. The beds made up on the walled platforms, and the deposits of hay and bracken on which human skeletons were not placed, also indicates that they were used by live individuals.

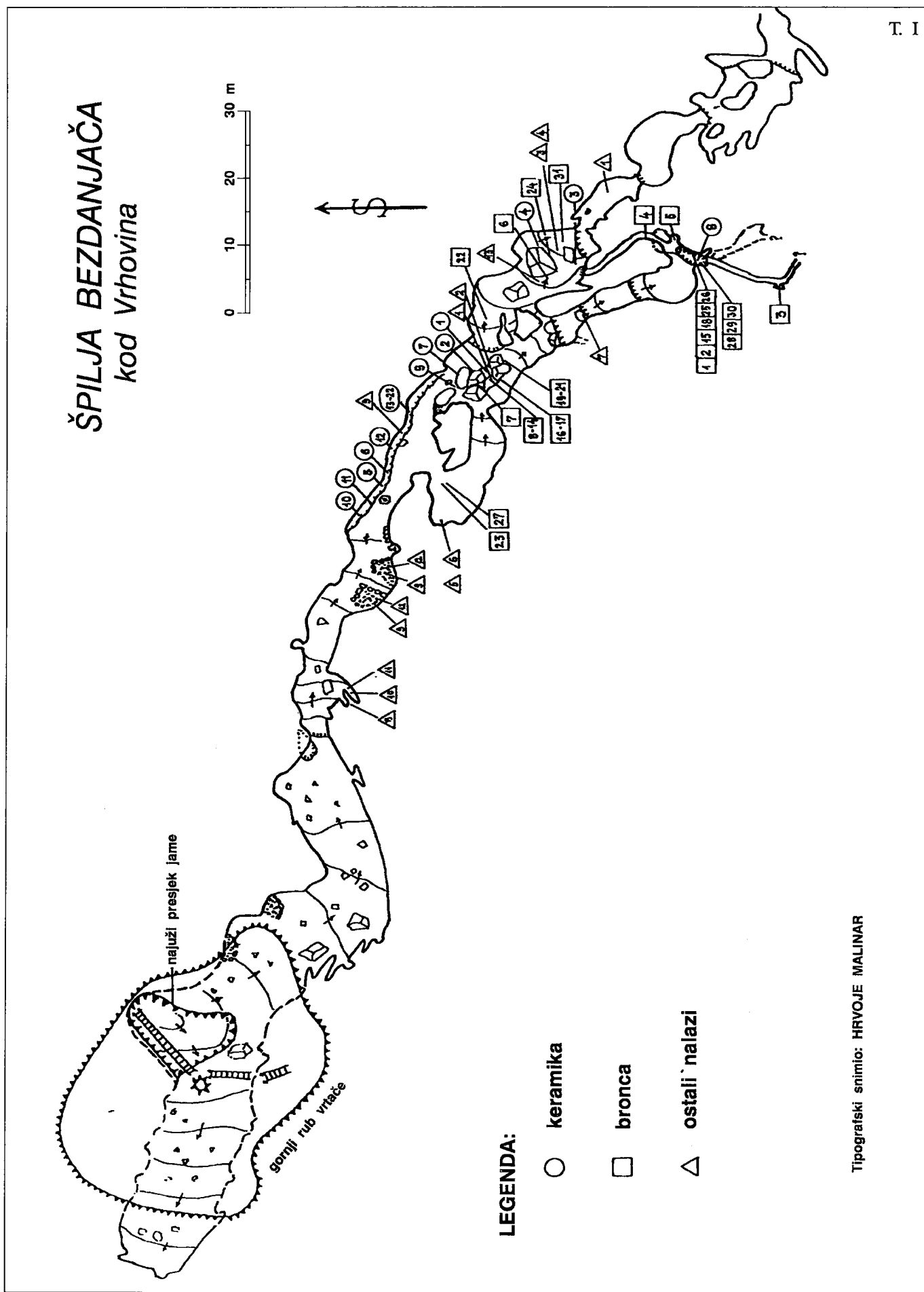
The lack of new finds, i.e. the cessation of using the cave after this period, could be explained as the autochthonic proto-Illyrian group having moved elsewhere, or its could be suggested that members of some enemy tribe had discovered their refuge and captured or killed the inhabitants. Such an explanation is suggested by the numerous skeletons at the end of the cave that had no grave goods and were totally disordered.

Yet another such indicator that can be cited is a human skeleton with a large axe next to it, discovered in a very narrow and short channel with a small opening (see Plate 1). It is unlikely that this channel could have served as a grave site, as it would be exceptionally complicated to introduce a body into such an area when the only form of movement possible is crawling. It is more likely that someone, having no other option, hid with his weaponry in the face of the enemy, and in this same spot died of wounds received or hunger.

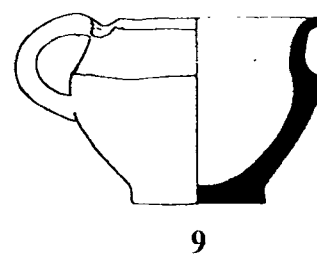
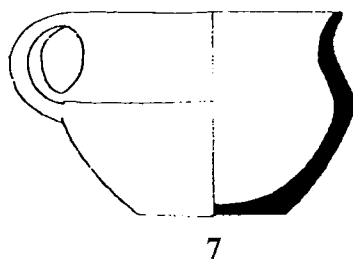
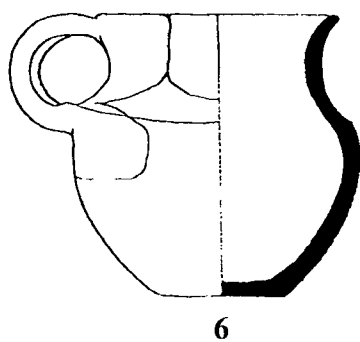
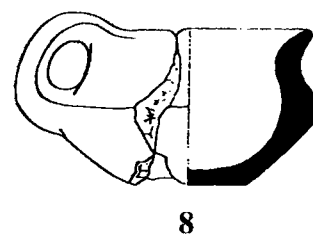
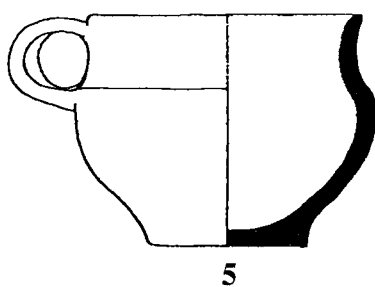
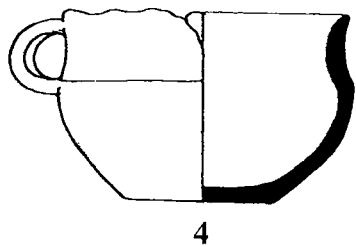
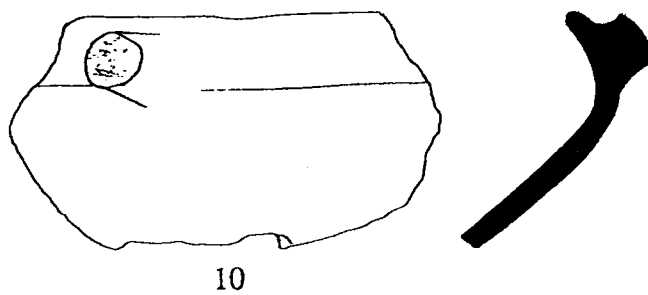
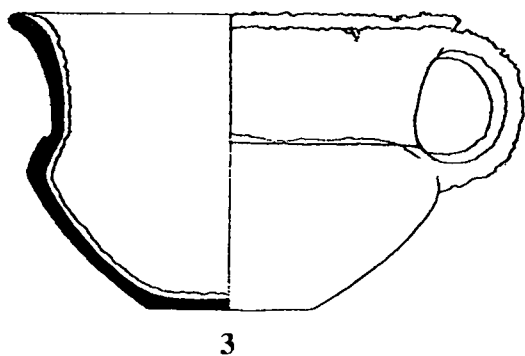
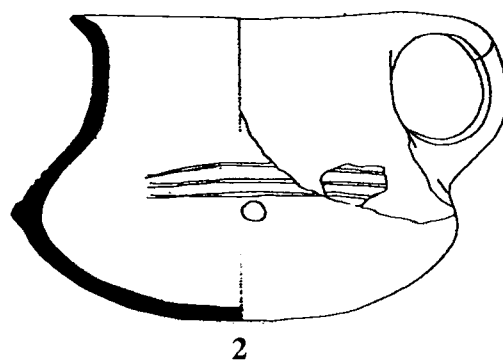
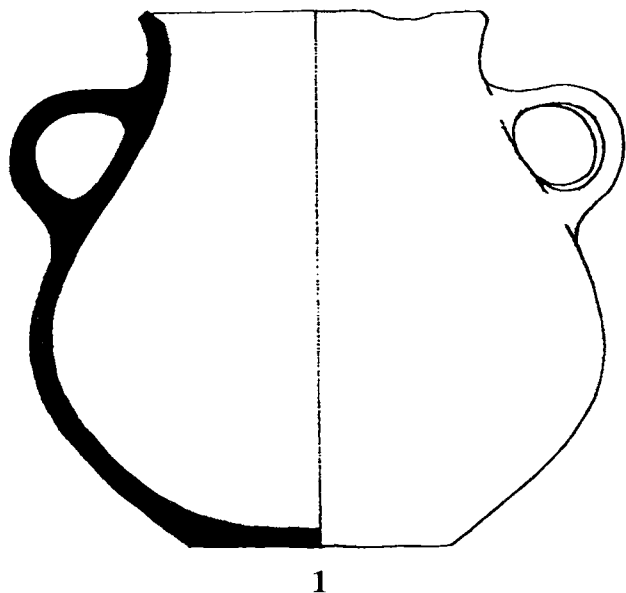
The cave is currently inaccessible, as due to unfortunate circumstances the site was located on the front lines in the Croatian War of Independence (Homeland War) and it is surrounded by still uncleared minefields. As it is highly unlikely that mine removal will be undertaken in the near future, new research must be postponed indefinitely.

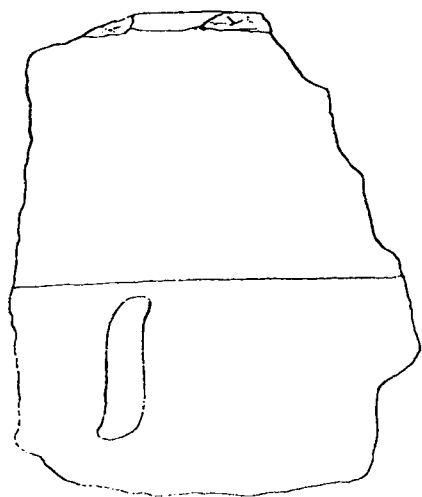
Translated by B. Smith-Demo

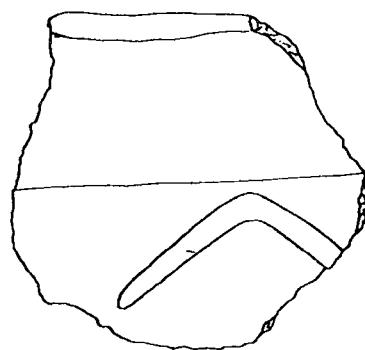

T. II

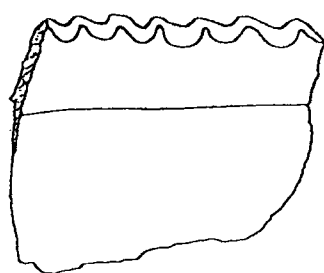

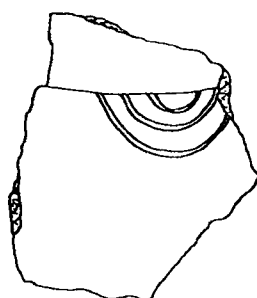
11

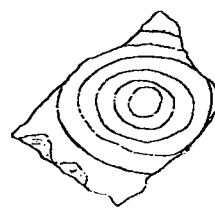
12

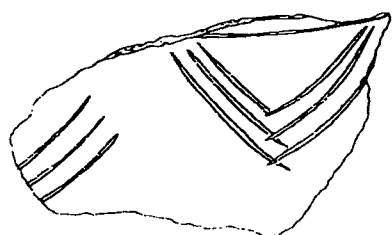
13

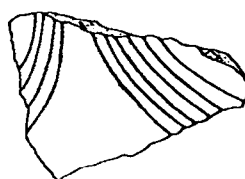
14

21

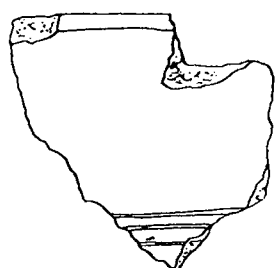
15

16

17

18

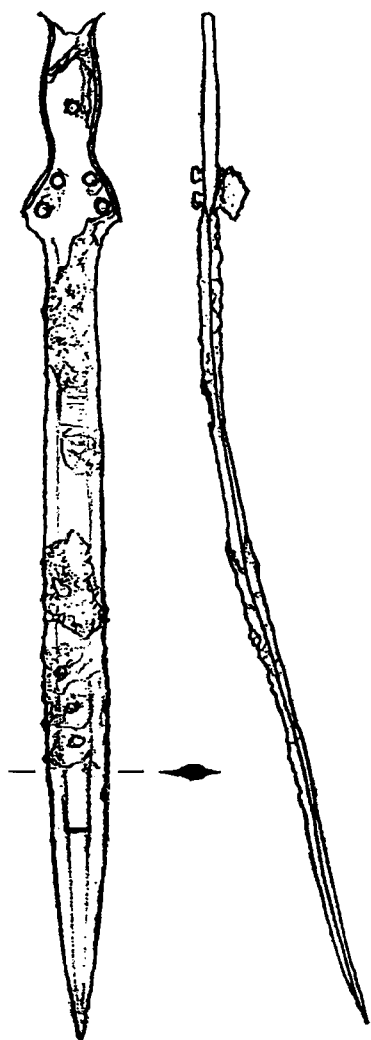
19

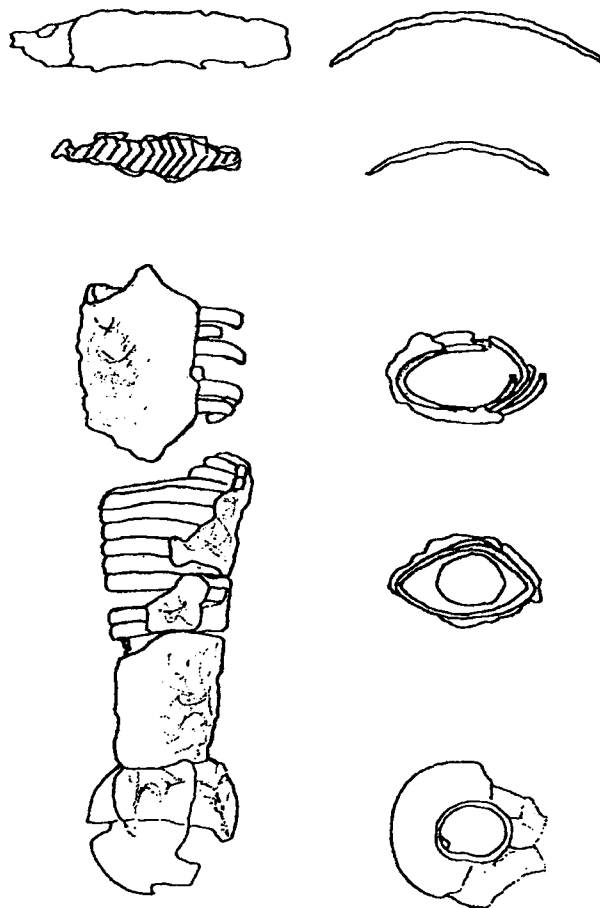
20

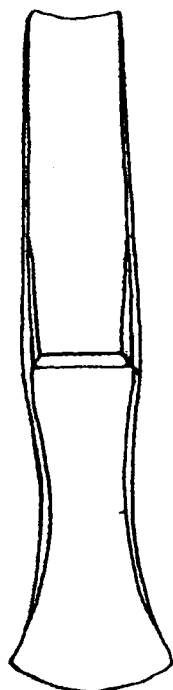
T. IV

1 mjerilo 1:3

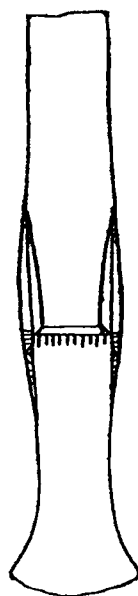
2 mjerilo 1:1

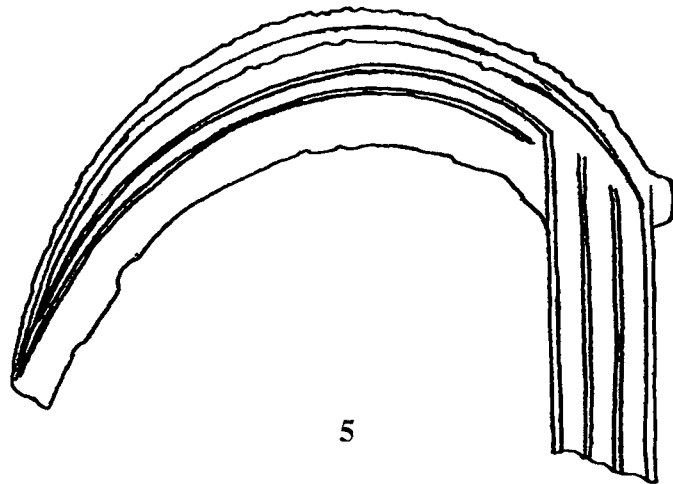
3

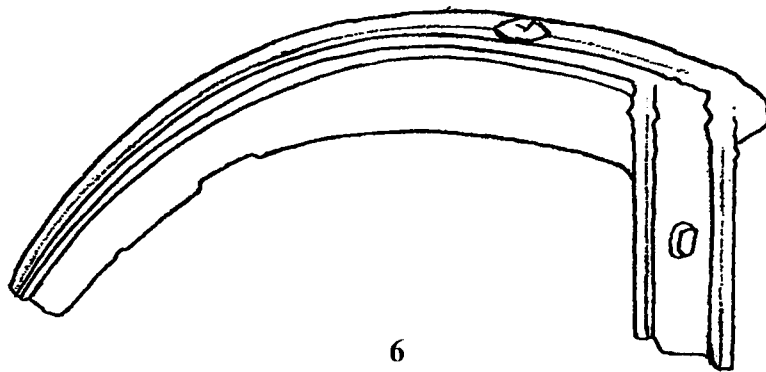
mjerilo 1:2

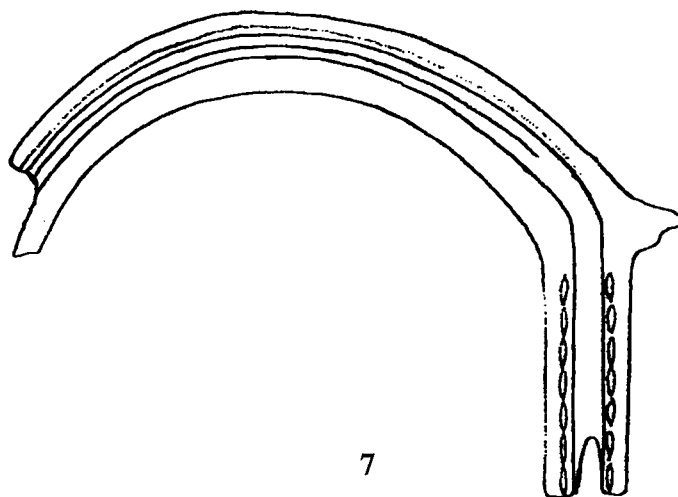
4

5

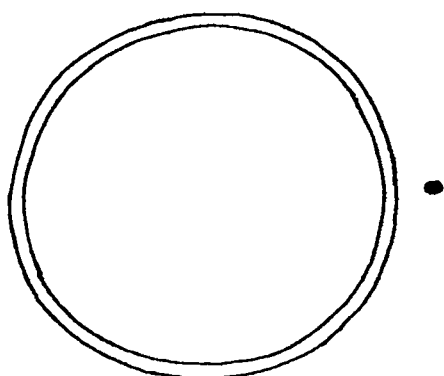
6

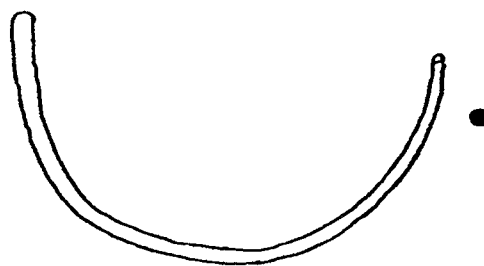
7

mjerilo 1:2

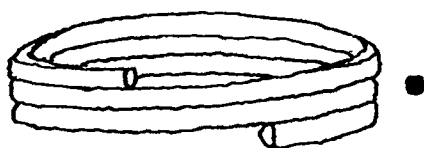
T. VI

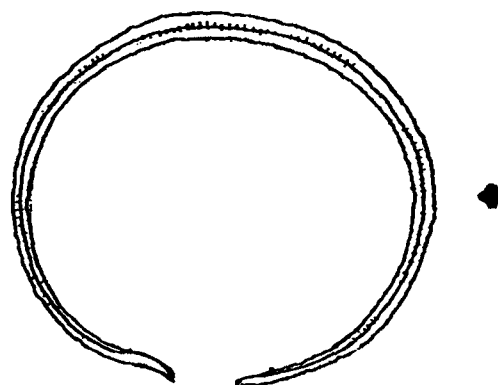
8

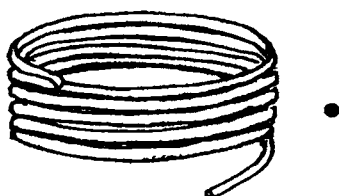
12

9

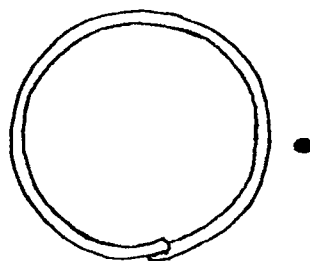
13

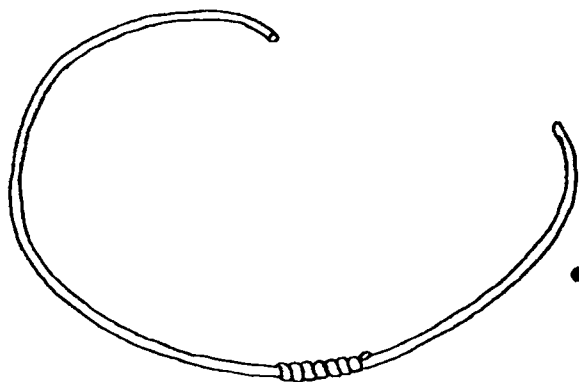
10

14

11

15

mjerilo 1:1,5

16

17

18

19

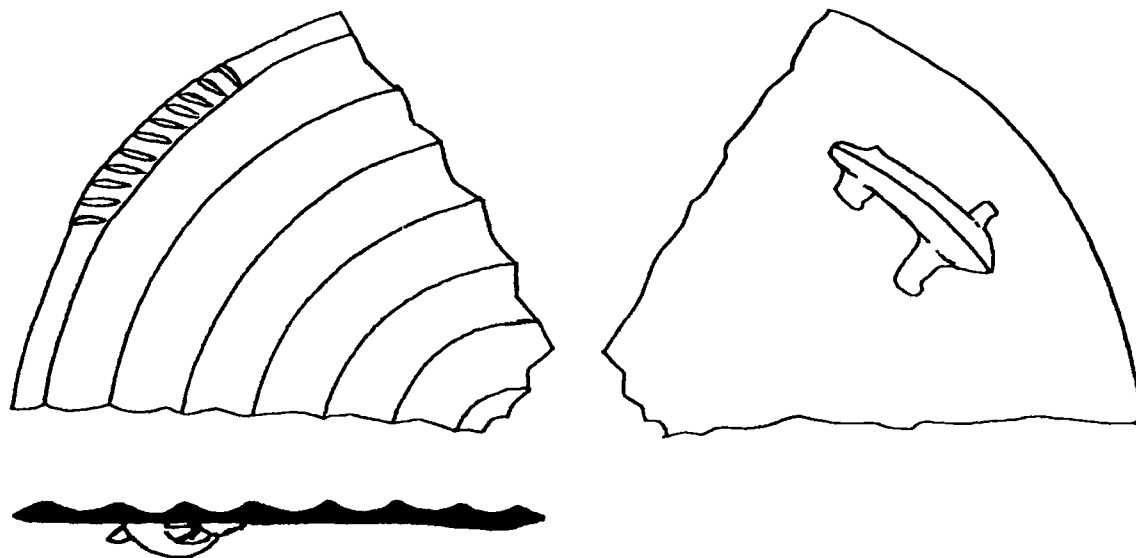
21

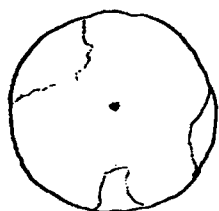
20

mjerilo 1:1

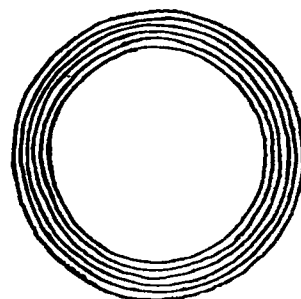
T. VIII

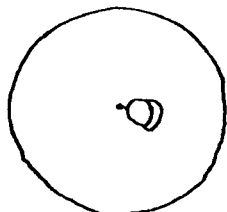
22

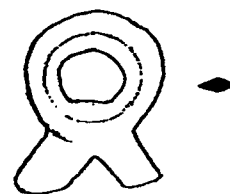
23

27

24

28

25

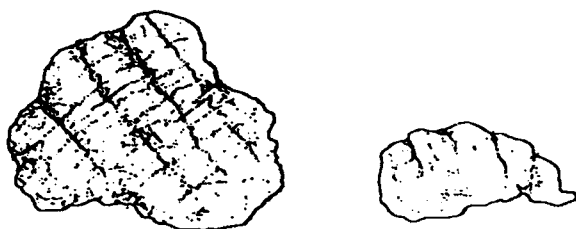
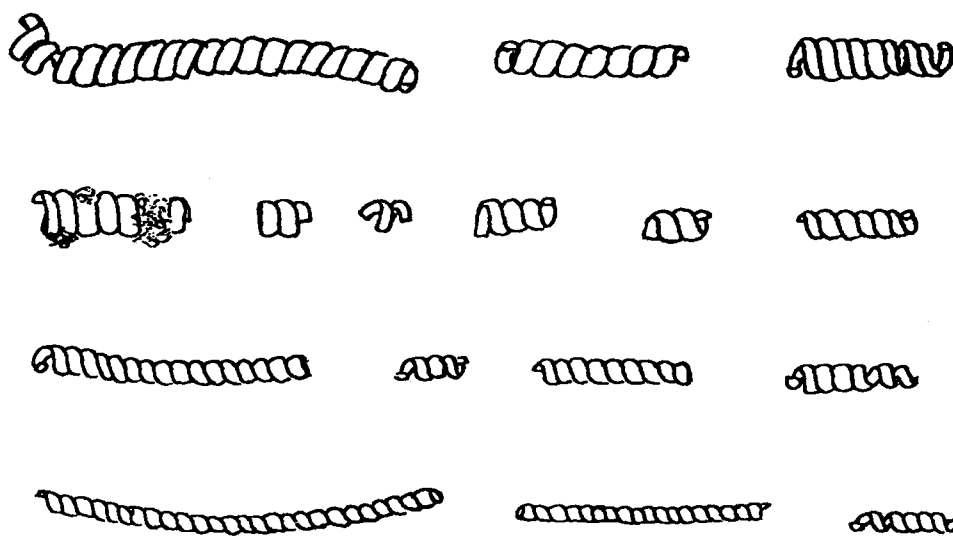
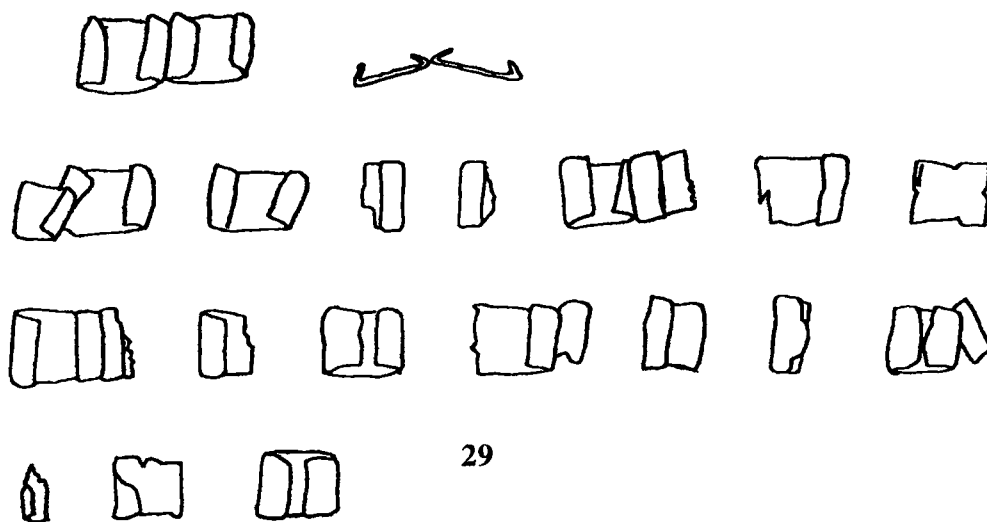

26

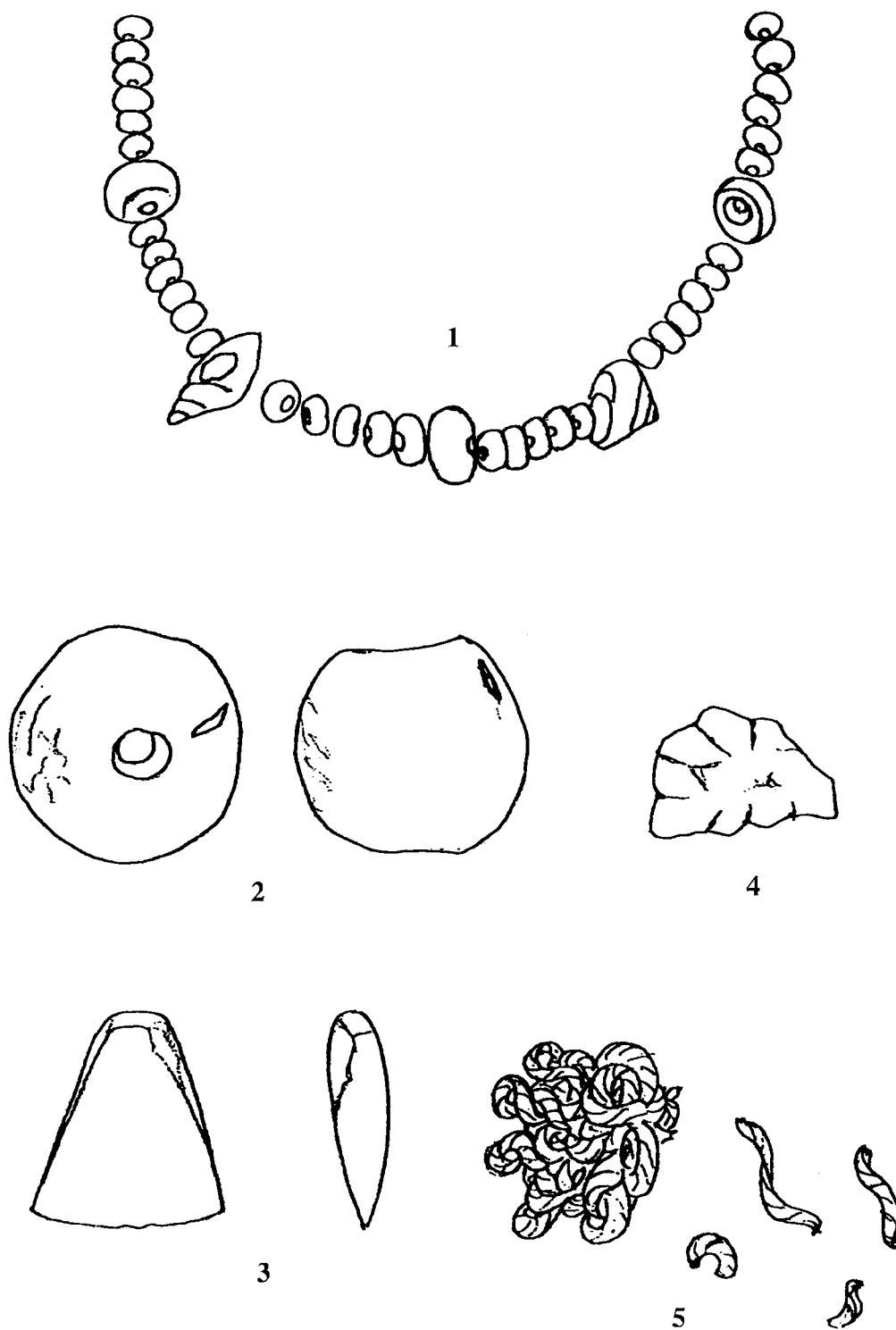
mjerilo 1:1

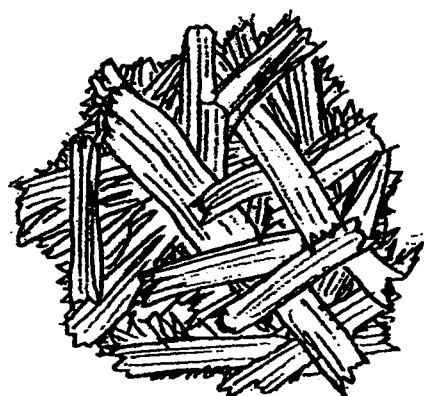

mjerilo 1:1

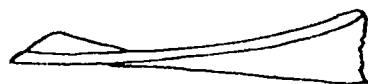
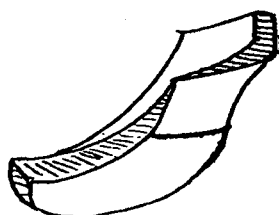
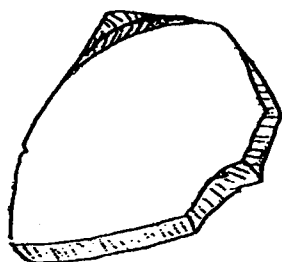
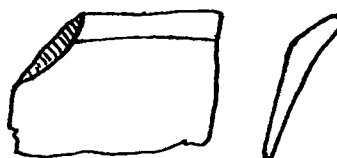
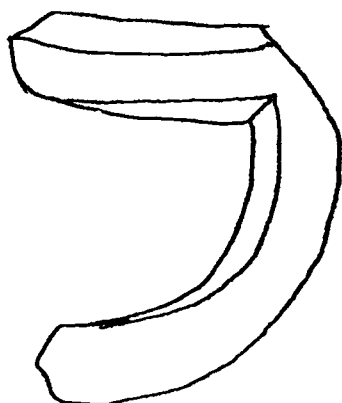
T. X

mjerilo 1:1

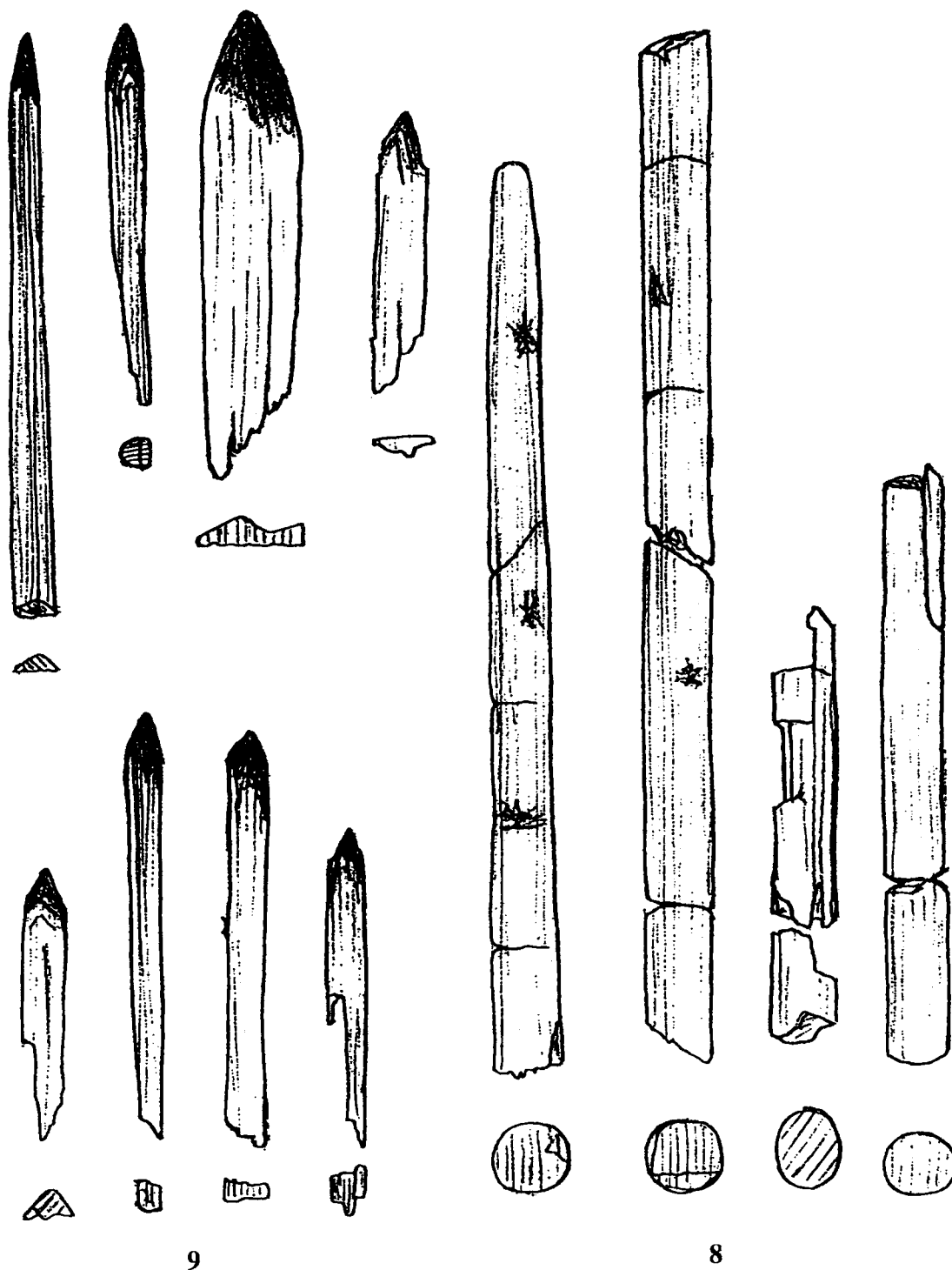
6

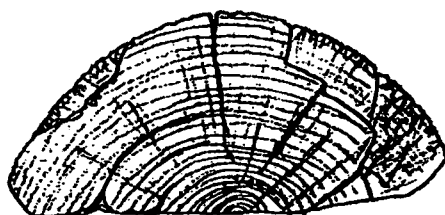
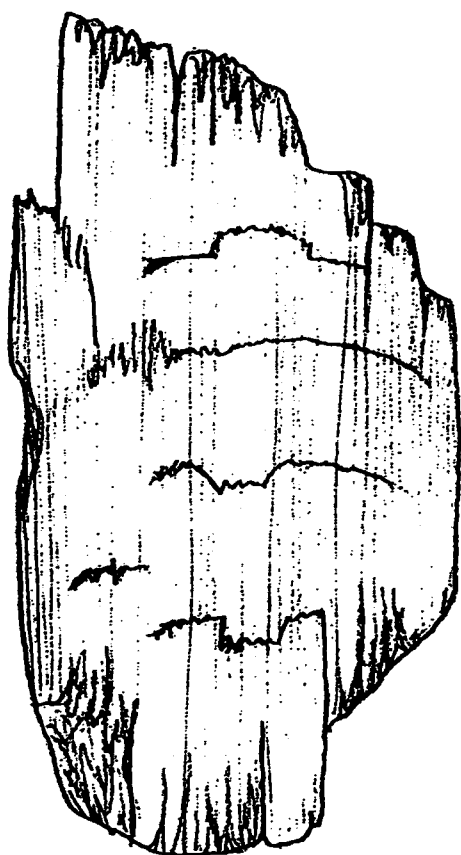
7

mjerilo 1:1

T. XII

mjerilo 1:2

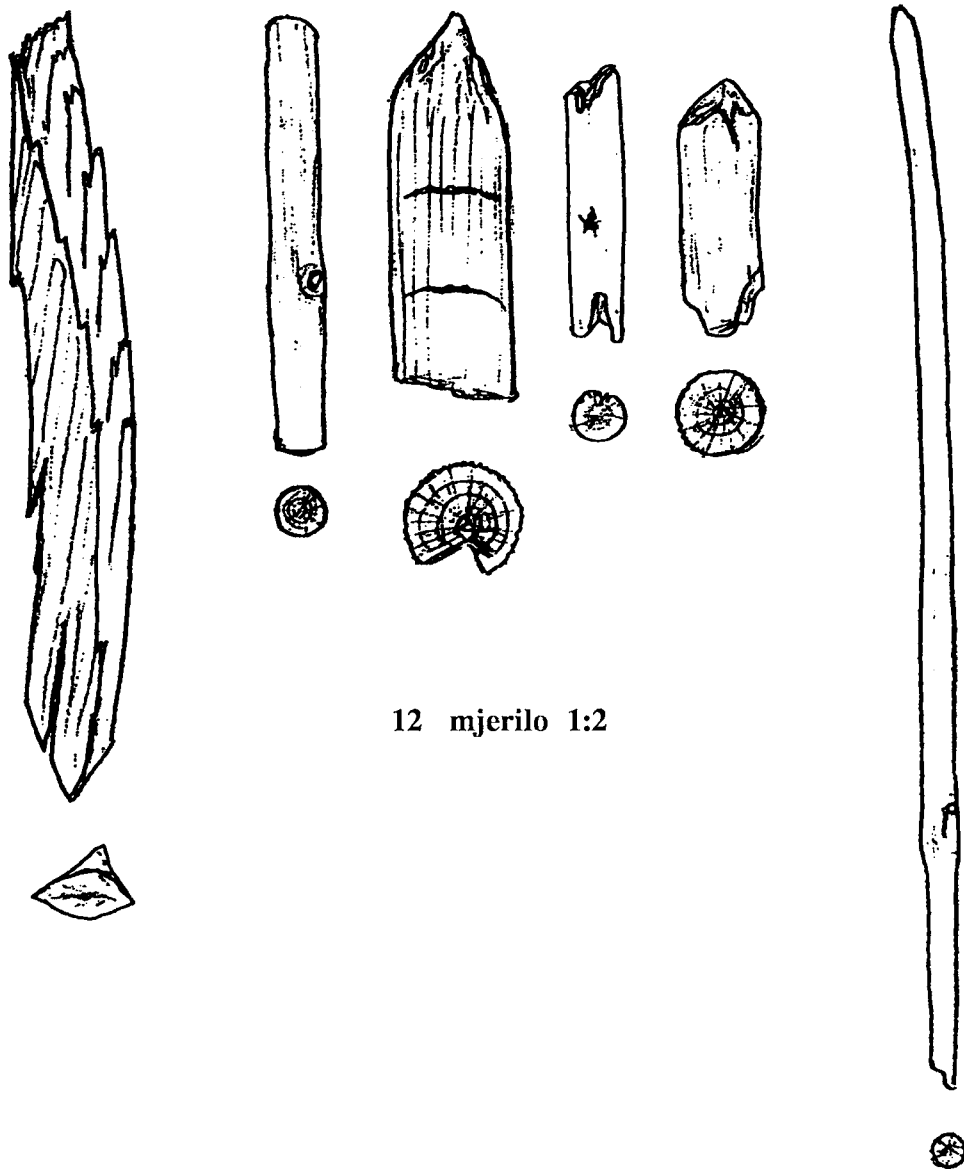
10

11

mjerilo 1:2

T. XIV

12 mjerilo 1:2

13 mjerilo 1:1

Crteže nalaza izradila: Mirna Malinar